

Lisää keskustelua yhteiskunnan ja musiikin monitahoisesta suhteesta

Juha Ojala, Tuire Ranta-Meyer ja Ari Poutiainen

Musiikki-lehden vuosikertaa 46 hallinnut laaja yhteiskuntateema alkaa olla loppuillaan, mutta vain toistaiseksi. Aihepiiri tulee jatkossakin olemaan läsnä keskustelussa, sen parissa riittää sanottavaa ja kirjoitettavaa. Aiemmissä teemanumeroissa on tarkasteltu muun muassa, kuinka musiikki ja yhteiskunta kohtaavat muusikon työssä, psykiatrisessa musiikkiterapiassa, jääkiekko-otteluiden kansallishenkisyydessä, satuelokuvassa ja eräällä musiikkifestivaalilla. Näin itsenäisyyden satavuotisjuhlan aattona tarkastelu on keskittynyt suomalaisen yhteiskuntaan.

Samaan tapaan jatkamme vielä tässä numerossa. Ensimmäisessä artikkelissa Sari-Anne Kangas, Maarit Poikela ja Juha Ojala käsittelevät suomalaisten musiikkialan professoreiden käsityksiä musiikintutkimuksen ja yhteiskunnan suhteista. Tämä tarjoaa jossain määrin vertailukohtaa edellisen numeron suomalaisten säveltäjien ajattelun tarkastelulle (Torvinen 2016), vaikka tutkimustehtävät ja -asetelmat eivät olekaan yhteismitallisia. Assi Karttunen puolestaan nostaa François Couperinin musiikillisia eleitä käsittelevässä artikkelissaan esiin oman aikamme ja historiallisen ajan yhteiskunnallisen ihmisen kontekstuaalisen kohtaamisen. Historian näkökulmaahan avattiin myös edellisen numeron ranskalais-venäläisellä aiheella (Tyrväinen 2016).

”Musiikki ja yhteiskunta” -teeman artikkelit ovat tarkastelleet musiikin yhteiskuntasuhdetta lähes kauttaaltaan laadullisesti, vaihtelevasti eri näkökulmista, jotka voivat osin vaikuttaa äkkiseltään jopa marginaalisilta. Yhteiskunnan suuren massan, ”keskivertokansalaisen” ja yhteiskunnan suurten rakenteiden suhteesta musiikkeihin tai päinvastoin ei nimittäin ole juuri puhuttu. Tässä yhteydessä siihen ei kuitenkaan ole ollut ensisijaista tarvetta – eikä mahdollisuuksiakaan. Keskivertokansalaista ei ehkä ole olemassakaan, vaan yhteiskunta on yhtä monisyinen ja -tahoinen kuin musiikkienkin kirjo.

Vaikka muiden tutkijoiden ohella esimerkiksi Tilastokeskus ja tekijänoikeusjärjestöt Teosto sekä Gramex tuottavat määrällisiä aineistoja ja raportteja musiikista Suomessa, ensimmäinen ratkaistava arvoitus on ollut se, mistä musiikin ja yhteiskunnan välisessä suhteessa on kysymys. Toivomme, että teemaan liittyvät artikkelit tässä vuosikerrassa ovat tuoneet – ja tuovat vastaavasti jatkossakin – esille tämän arvoituksen ominaispiirteitä, vaihtelua ja laajuutta. Lienemme edelleen vasta matkalla siihen, että musiikin ja yhteiskunnan suhdetta voitaisiin jäsentää systemaattisesti ja kattavasti. Niklas Luhmannin sosiologista systeemi-teoriaa musiikintutkimukseen tuonut Wolfgang Fuhrmann on todennut musiikkisosiologian olevan ”kiintoisassa asemassa” (2011, 138 ja 137):

Yksinkertaisesti sanottuna ongelma voidaan muotoilla näin: parin kolmen viime vuosikymmenen aikana näyttää tapahtuneen jonkinlainen paradigman muutos musiikkia ja "ei-musiikkia" koskevassa ajattelussa. Tämä on saanut tutkijat eri tahoilla vakuuttuneiksi siitä, että musiikki on yhteisöllisen elämän aktiivinen tekijä, jopa oma yhteisöllinen voimansa. Muotoutuvan paradigman mukaan musiikki ei muodosta erillistä sfääriään eikä yksinkertaisesti "peilaa" passiivisesti sosiaalisia muutoksia tai rakenteita, vaan omalta osaltaan aktiivisesti vaikuttaa [actively contributes] tietoisuuden ja yhteisöjen, identiteetin ja subjektiviteetin, konfliktien ja erimielisyyksien muodostumiseen. Silti useimmat tutkijat eivät ole edes yrittäneet käsitteellistää tätä aktiiviteettia enempää kuin epämääräisin vertauskuvoin kuten musiikin "kulttuurinen energia" tai "kulttuurinen työ". On paljon yksityiskohtaista ja usein kiinnostavaa empiiristä tutkimusta, mutta tuskin teoriaa musiikista sosiaalisena voimana. Usein esiintyvä puhe musiikin [Bergerin ja Luckmannin tarkoittamasta] "sosiaalisesta rakentumisesta" tai [foucault'laisesta] "diskursiivisesta muodostumisesta" tuskin riittää, sillä kumpakaan teoreemaa voidaan soveltaa melkein mihin tahansa sosiaaliseen. Ne eivät selitä, mitä musiikki ja ehkä vain musiikki voi tehdä sen paremmin yksityiskohtaisesti kuin yleisestikään.

Musiikkielämään liittyvät valtarakenteet

Jos musiikit ovat sosiaalisia voimia ja toimivat vuorovaikutuksessa muiden sosiaalisten voimien ja rakenteiden kanssa, seurauksena on muutoksia – molemmin puolin. Kuten muidenkin kulttuuristen ilmiöiden, myös musiikkien yhteiskuntasuhteet ovat komplekseja, ja suhteiden monimuotoista rakenteisuutta, vuorovaikutusta ja diffuusiota on menetelmistä riippumatta haastavaa jäsentää ajassa ja paikassa (ks. esim. Latané 1996; Bisin ja Verdier 2010; Jackson ja Yariv 2010). Taloudellisten mittareiden asettaminen vielä tähän kompleksiin voi ymmärrettävästi vaikuttaa turhalta ja turhautavalta.

Musiikin kentällä vaikuttavia sosiaalisia valtarakenteita voi myös olla piilossa siitä huolimatta, että erityisesti erilaisilla laadullisilla menetelmillä niitä on esiin kaivettukin. Voidaan esimerkiksi kysyä, missä määrin alalla toimineiden mielipiteet ja keskinäiset henkilökohtaiset suhteet ovat vaikuttaneet suomalaisen musiikin ja (suppeammin muttei välttämättä vähemmässä määrin) musiikintutkimuksen kentällä niin sanottuina kulissien takaisina valtarakenteina.

Tällainen tieto on usein hiljaista. Ilmiötä valottaa kuitenkin yllättävän kaunistelematta esimerkiksi Matti Vainion vuoden takainen Tawaststjerna-elämäkerta (2016). Se paljastaa yhteiskuntateeman näkökulmasta kiinnostavasti lähimenneisyytemme musiikkitieteen ja kulttuurielämän suosikkijärjestelmiä, hyvä veli-verkostoja ja vallankäytön muotoja (ks. erityisesti luku "Kommunikointi fiksumen ihmisten kanssa", 348–365 sekä 232–278 ja 388–410).

Keskustelu valtarakenteista ja niiden tuottamista vinoutumista esimerkiksi musiikkielämän merkittävien virantäyttäjien suhteen on jäänyt kirjan ilmestymisen jälkeen jostain syystä miltei kokonaan käymättä. Samoin yksittäisen, valta-aseman saaneen auktoriteetin vaikutus kotimaisten säveltäjien, teosten ja vaikkapa naistoimijoiden hyväksytyksi tulemisessa musiikkielämän kaanoniin

on yhteiskuntateeman osalta vielä paljon tutkittavaa. ”*Onko kaikki farssia vain*”-kirjan perusteella vaikuttaa siltä, ettei Erik Tawaststjerna esimerkiksi tukenut naispuolisten musiikkiteeilijöiden uraa ja etenemistä, mutta vastusti nimenomaan Liisa Pohjolan valintaa pianonsoiton professoriksi (mts. 355) ja Ellen Urhon valintaa Sibeliuksen Akatemian vararehtoriksi (mts. 356–357).

Kuten Vesa Sirén (2017) tuo esille, Tawaststjerna ei esimerkiksi arvostanut Sibeliuksen *Skogsåetia*, josta tuli teoksena vasta tämän ”biografin inter pares” kuoleman jälkeen kansainvälinen ilmiö. Uusin tutkimus on asettanut kyseenalaiseksi myös Tawaststjerna vähättelevät, musiikkielämän arvostuksiin oletettavasti paljonkin vaikuttaneet lausunnot Sibeliuksen aikalaisista. Esimerkiksi Erkki Melartinin osalta *Musiikin* kyseistä säveltäjää käsittelevän teemanumeron 45 (1) *Traumgesicht*- (Ranta-Meyer ja Kyllönen 2015) ja *Marjatta*-artikkelit (Ranta-Meyer 2015, 58–86), osoittavat virheelliseksi Tawaststjerna käsityksen (1989, 9), jonka mukaan ”nämä säveltäjät [Palmgren, Melartin, Furuholm] ja heidän skandinaaviset ikätoverinsa olivat ankkuroituneet liian lujasti romanttiseen perinteeseen voidakseen *koskaan* toteuttaa uutta tyyliä”. Myös Tawaststjerna esittämä väite ”[m]utta myöhemmin osoittautui, ettei Melartin *koskaan* saavuttanut tyydyttävää sinfonista tekniikkaa” (1989, 183) on joutunut perustelemattomuudessaan kyseenalaiseen valoon, kun Melartinin sinfonioita ja sinfonista ajattelua on tutkittu tarkemmin (ks. Ylivuori 2015).¹

Entisaikojen toimintakulttuurin mahdollisia vääristymiä emme voi enää oikaista emmekä jakaa oikeutta vallankäytön kohteeksi joutuneille. Mennyttä ei silti tarvitse hyväksyä, vaikka se toki tulee kontekstualisoida aikakauden vallitseviin käytäntöihin. Aiempien vuosikymmenten perusteettomia, epäilyttäviä tai epäeettisiä käytäntöjä, ”kassakaappisopimuksia” sekä määräävän aseman seurauksia tutkimalla ja arvioimalla osaamme myös tunnistaa samoja ilmiöitä paremmin omassa ajassamme. Se on tärkeä osa musiikkitieteen yhteiskunta-vastuuta.

Taiteellinen tutkimus

Musiikintutkimusta ja sen yhteiskunnallisuutta pohdittaessa usein ohitetaan myös taiteellisen tutkimuksen (*artistic research*) saavutukset. Viimeisen parinkymmenen vuoden ajan tämä lähestymistapa, joka korostaa tekijän (eli esimerkiksi säveltäjän, muusikon tai esiintyjäryhmän) osuutta tiedon tuottajana, on herättänyt paljon keskustelua. Sitä ovat lähinnä kuitenkin käyneet taiteellista tutkimusta tuottaneet osapuolet eli tekijät ja erilaiset taidekorkeakoulut. Akateemisen toiminnan arviointiin tuotetut julkaisutyypit ja julkaisukanava-luokittelut ovat armottoman syrjiviä taiteellisen tutkimuksen suhteen: tutkimusrahoituksen päätöksissä johdonmukaisesti korostetaan vertaisarvioitujen A- ja C-luokkien osuutta. Taiteelliselle ja taideteolliselle toiminnalle tarkoitettua

¹ Kursivointi päätoimittajien.

luokkaa F ei pidetä meritoivana. Julkaisufoorumi huomioi lähinnä artikkeli- ja kirjajulkaisijat. Ymmärrettävästi se ei yritäkään luokitella esimerkiksi levymerkkejä tai kaupallisia nuottikustantajia, vaikka sellainen voisi jossain määrin olla mahdollista. Taiteilijan työskennellessään saavuttamalle tai tuottamalle uudelle ymmärrykselle tai tiedolle ei tunnu löytyvän edelleenkaan sijaa tai arvoa perinteisessä tiedemaailmassa. (Tiedontuottamisesta taiteellisessa tutkimuksessa ks. esim. Borgdorff 2011.)

Taiteellisen tutkimuksen parissa on ponnisteltu ahkerasti kyseisen lähestymistavan määrittelyn ja statuksen kohottamisen eteen. Jo vuosia sitten taiteellisen tutkimuksen yläkäsitteen alle ovat käyttöön vakiintuneet esimerkiksi lähestymistavat *practice-led* ja *practice-based research*, joiden myötä tehdään eroa sen suhteen, onko taiteellisen prosessin myötä syntynyt tieto toiminnasta johtuvaa vai siihen perustuvaa. Näiden lisäksi uudempia erottelevia lähestymistapoja ovat esimerkiksi taiteeseen (*art-based*) sekä esittämiseen perustuva (*performance as research*) tutkimus.² Suomessa Taideyliopiston Kuvataideakatemia, Sibelius-Akatemia ja Teatterikorkeakoulu ovat tuottaneet jo mittavan määrän taiteelliseen tutkimukseen keskittyneitä tohtoreita (perinteisten tieteellisten tohtoritutkintojen lisäksi). Esimerkiksi Teatterikorkeakoulun organisoima CARPA (The colloquium on artistic research and performing arts) kerää yhteen kunnioitettavan määrän kansainvälisiä tutkijoita noin joka toinen vuosi. Taiteellisen tutkimuksen uudempia kotimaisia julkaisukanavia ovat esimerkiksi digitaaliset lehdet *Synnyt/Origins* ja *Trio*.

Taide kommentoi suoraan tai välillisesti yhteiskuntaa ja sen ilmiöitä. Taiteella on yhteiskunnallinen merkitys. Näin ollen myös taiteellisella tutkimuksella alalajeineen on väistämättä yhteiskunnallinen arvo. Ikävä kyllä taiteellisen tutkimuksen pitää edelleen perustella olemassaoloaan akateemiselle maailmalle ja sen rahoittajille.

Ajankohtaista

Tänä syksynä on ajankohtaista arvioida uudelleen Suomen musiikkitieteellisen seuran perustajan ja Helsingin yliopiston ensimmäisen musiikkitieteen professorin, Ilmari Krohnin elämäntyön merkitystä. Keskiviikkona 8.11.2017 Helsingin yliopiston kielikeskuksen juhlasalissa (musiikkisalissa) järjestettävässä kansainvälisessä ”Ilmari Krohn 150 vuotta” -juhlasymposiumissa kutsuttuna puhujana on Bojan Bujic (Oxfordin yliopisto). Luennoissaan hän tuo esiin, kuinka musiikkitiedettä tarvitaan yhtä paljon tänään kuin tieteenalan alkuvaiheessakin ylittämään kansallisia rajoja ja vastustamaan kulttuurista barbarismia. Kokonaisuuteen liittyy myös Kansalliskirjastossa samana päivänä yleisölle avautuva näyttely ”Ilmari Krohn – Elämäntyönä musiikki”. Myös Suomen musiikkitieteellisen seuran pe-

² Esittelyksi lähestymistavoista ja niihin liittyvästä keskustelusta ks. esim. Graeme Sullivanin *Art practice as research* (2009).

rustamisen ajankohta on tässä yhteydessä uudelleen arvioitavana. Symposiumissa tarjotaan asiaan uusia näkökulmia ja tietoa.

Nyt päättyvän vuosikerran myötä professori Juha Ojala jää pois *Musiikki*-lehden päätoimituksesta. Uutena jäsenenä päätoimittajatiimissä aloittaa FT Milla Tiainen Helsingin yliopistosta. Tiainen on tutkinut muuan muassa sukupuolen merkitystä taiteilija- ja musiikkikäsityksissä, muusikoiden tekijyyttä sekä musiikkisitystä oopperakulttuurissa.

Lähteet

- Bisin, Alberto ja Thierry Verdier. 2010. The economics of cultural transmission and socialization. Teoksessa *Handbook of social economics, vol. 1A*. Toim. Jess Benhabib, Alberto Bisin ja Matthew Jackson. Amsterdam: Elsevier. 339–416.
- Borgdorff, Henk 2011. The production of knowledge in artistic research. Teoksessa *The Routledge companion to research in the arts*. Toim. Michael Biggs and Henrik Karlsson. Abingdon, Oxon: Routledge. 44–64
- Fuhrmann, Wolfgang. 2011. Toward a theory of socio-musical systems: reflections on Niklas Luhmann's challenge to music sociology. *Acta musicologica* 83 (1): 135–159.
- Jackson, Matthew ja Leeat Yariv 2010. Diffusion, strategic interaction, and social structure. Teoksessa *Handbook of social economics, vol. 1A*. Toim. Jess Benhabib, Alberto Bisin ja Matthew Jackson. Amsterdam: Elsevier. 645–678.
- Latané, Bibb. 1996. Dynamic social impact: the creation of culture by communication. *Journal of communication* 46 (4): 13–25.
- Ranta-Meyer, Tuire. 2015. Vaikutteet, vastaanotto ja tulkintamahdollisuudet: Erkki Melartinin *Marjatta*, legenda sopraanolle ja orkesterille. *Musiikki* 45 (1): 58–86.
- Ranta-Meyer, Tuire ja Jani Kyllönen. 2015. *Traumgesicht*: Yöllisten näkyjen unohdettu runoelma. *Musiikki* 45 (1): 7–35.
- Sirén, Vesa. 2017. Göteborgilaiset loistivat, myöhästyjät pettyivät. *Helsingin Sanomat* 3.9. C5.
- Sullivan, Graeme. 2009. *Art practice as research: inquiry in visual arts*. 2. painos. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- Tawaststjerna, Erik. 1989. *Jean Sibelius* 3. Ruotsinkielisestä käsikirjoituksesta tekijän kanssa yhteistyössä suomentanut Erkki Salmenhaara. 2. painos. Helsinki: Otava.
- Vainio, Matti. 2016. "Onko kaikki farssia vain": Erik Tawaststjernan elämä. Helsinki: Otava.
- Ylivuori, Sakari. 2015. Voima, ääriviivat ja sinfoninen ykseys: Melartinin viides sinfonia, "Sinfonia brevis", op. 90. *Musiikki* 45 (1): 36–57.